

Розділ VI. НАУКОВЕ ЖИТТЯ

УДК 351.746.2

О.М. Джужа
О.І. Козаченко

ПЕРША ФУНДАМЕНТАЛЬНА НАУКОВА РОЗРОБКА ПРОБЛЕМИ РИЗИКУ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ¹

Організованість, багатофункціональність та інші негативні прояви сучасної злочинності зумовлюють необхідність ефективного застосування підрозділами ОВС оперативно-розшукових заходів як найбільш дієвого інструментарію вирішення завдань ОРД. Це значною мірою залежить від своєчасного, обґрунтованого й законного прийняття оперативними працівниками рішень про проведення оперативно-розшукових заходів у характерних для оперативно-розшукової практики ситуаціях, які містять ризик. Проте існуюча сьогодні практика протидії злочинності має чимало проблем, зумовлених відсутністю чітко визначених і узгоджених між собою науково-теоретичних і правових положень, а також критеріїв, за яких рішення, що спрямовані на отримання суспільної користі, але пов'язані з ризиком заподіяння шкоди правоохоронним інтересам, можна було б вважати виправданими або, навпаки, невинуватими. Як наслідок, - має місце прийняття необґрунтованих рішень із використанням ненадійних негласних джерел, недостатньої або недостовірної оперативної інформації, простежується зниження оперативності прийняття рішень в умовах цейтноту й інформаційної невизначеності тощо.

Слід зазначити, що важливість наукового аналізу проявів ризику в ОРД та вироблення за даним напрямом конкретних практичних

¹ Рецензія на монографію: Шумило М.Є., Бабічев Д.О. Прийняття рішень у стані ризику про проведення оперативно-розшукових заходів підрозділами органів внутрішніх справ: Монографія. - Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2010. - 296 с.

рекомендацій і законодавчих пропозицій періодично підкреслювалася науковою спільнотою. Як відомо, окремим аспектам або суміжним питанням цієї багатогранної проблеми присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців: О.М. Бандурки, Б.І. Бараненка, Л.Ш. Берекашвілі, А.Ф. Возного, К.К. Горяїнова, Д.В. Гребельського, Е.О. Дідоренка, С.В. Єськова, І.П. Козаченка, В.П. Крошка, Д.Й. Никифорчука, Ю.Ю. Орлова, М.А. Погорельського, Б.Г. Розовського, В.Г. Самойлова, Ю.О. Тихомирова, В.О. Черкова, О.М. Чистолінова та ін.

Утім, на монографічному рівні *рецензована праця М.Є. Шумили та Д.О. Бабічева є першим в Україні комплексним і системним дослідженням проблеми ризику в ОРД, в якому змістовно розкрито механізм прийняття підрозділами ОВС рішень у стані ризику про проведення оперативно-розшукових заходів*. Ця розробка проведена авторами на основі ґрунтовного аналізу наукових джерел з філософії, психології, теорії управління, загальної теорії права, кримінального та кримінально-процесуального права, теорії ОРД, матеріалів відомчого й судового контролю та прокурорського нагляду за ОРД, архівних оперативно-розшукових справ, законодавства України та країн СНД, що свідчить про її фундаментальність.

Наукові положення монографії слугують основою для подальшої розробки окремих теоретичних проблем ОРД та кримінального процесу, пов'язаних з проведенням оперативно-розшукових заходів у ситуаціях оперативного ризику.

Практичне значення роботи полягає в тому, що сформульовані й обґрунтовані авторами положення, висновки і пропозиції використовуються у нормотворчій діяльності Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності – під час розробки нового Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність"; у практичній діяльності оперативних підрозділів ОВС – для визначення обґрунтованості (правомірності) рішень у стані ризику про проведення оперативно-розшукових заходів, а також організаційно-тактичних напрямів їх реалізації; у навчальному процесі – під час викладання курсів і спецкурсів з ОРД та кримінального процесу у Національній академії внутрішніх справ, Луганському державному університеті внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, Донецькому інституті внутрішніх справ та інших навчальних закладах системи МВС України. Крім того використовуються у навчанні аспірантів, у ході підготовки навчальних посібників і методичних рекомендацій, під час проходження курсів підвищення кваліфікації працівниками оперативно-розшукових підрозділів, органів слідства, прокуратури і суду.

Серед найважливіших наукових положень, висновків та рекомендацій, розроблених М.Є. Шумилою та Д.О. Бабічевим, слід назвати такі:

- на підставі історико-правового аналізу ознак оперативного ризику, ґрунтовного дослідження системи елементів механізму прийняття рішень та факторів (об'єктивних і суб'єктивних), що на нього впливають, визначено місце ризику в механізмі прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів;

- сформульовано авторське поняття прийняття рішення у стані ризику про проведення оперативно-розшукових заходів як система етапів розумової діяльності оперативного працівника, на яких він опрацьовує нормативну й оперативно-розшукову інформацію, усвідомлює її недостатність, аналізує альтернативні варіанти рішення та здійснює вольовий акт, у якому відбивається впевненість у необхідності проведення ОРЗ і досягнення оперативно-значущої мети в умовах інформаційної невизначеності та ймовірного заподіяння шкоди правоохоронним інтересам;

- на основі узагальнення оперативно-розшукової практики проведення оперативно-розшукових заходів підрозділами ОВС визначено типові групи ситуацій, що виникають під час прийняття рішень у стані ризику, а саме: а) ситуації, які зумовлюють сумніви щодо надійності джерел оперативної інформації; б) ситуації, які зумовлюють сумніви щодо оперативних можливостей негласних працівників вирішувати поставлені завдання в певних умовах; в) ситуації, які зумовлюють сумніви щодо достатності обсягу оперативно значущої інформації для прийняття рішення; г) ситуації, які зумовлюють сумніви щодо достовірності оперативної інформації; ґ) ситуації, які зумовлюють необхідність оперативного прийняття рішення в умовах цейтноту й інформаційної невизначеності; д) ситуації, які зумовлюють припущення про злочинну протидію реалізації обраної альтернативи досягнення оперативно значущої мети;

- обґрунтовано положення про те, що підстави проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують конституційні права громадян, є інформаційною основою для прийняття рішень у стані ризику;

- визначено й аргументовано організаційно-тактичні основи прийняття рішень у стані ризику про проведення оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування;

- удосконалено класифікацію рішень про проведення ОРЗ за такими критеріями: а) за відношенням до обмеження конституційних прав громадян; б) за наявністю в оперативного працівника часу на прийняття рішення; в) за наявністю ризику;

- запропоновано авторське визначення поняття ризику в ОРД як спрямованого на досягнення оперативної значущої мети альтернативного вибору здебільшого негласних ОРЗ, що здійснюється працівниками оперативних підрозділів в умовах інформаційної невизначеності та ймовірного заподіяння шкоди правоохоронним інтересам;

- розкрито правові умови виправданості оперативно-розшукових рішень, що приймаються в стані ризику, на основі наукового аналізу оперативно-розшукового і кримінально-правового законодавства;

- надано класифікацію типових оперативно-розшукових ситуацій за такими критеріями: 1) за ставленням працівників оперативних підрозділів до надійності джерел оперативної інформації; 2) за ставленням працівників оперативних підрозділів до оперативних можливостей негласних працівників вирішувати поставлені завдання в певних умовах; 3) за визначенням достатності оперативної значущої інформації, необхідної для прийняття рішення; 4) за визначенням достовірності оперативної інформації; 5) за необхідністю оперативного (швидкого) прийняття рішення в умовах цейпноту; 6) за наявністю інформаційної невизначеності; 7) за можливістю злочинної протидії реалізації обраної альтернативи досягнення оперативної значущої мети.

У монографії обґрунтовується низка пропозицій до законодавчих та відомчих правових актів, які є слушними та заслуговують на підтримку. Простота, логічність, ясність, лаконічність і доступність викладеного матеріалу, чітке формування проблем та ідей, а також його змістовність і переконливість, аргументованість доводів і висновків – безсумнівно позитивні риси рецензованої наукової роботи.

Праця учених характеризується високою методологічною культурою, написана науковим стилем, добірною українською мовою.

Загальна висока оцінка дослідження не виключає і окремих зауважень. Зокрема, убачаються недостатньо висвітленими питання щодо власне реалізації рішень у стані ризику про проведення окремих оперативно-розшукових заходів та використання в цьому процесі сучасних інформаційних систем. Проте висловлене побажання ні в якому разі не знижує позитивного враження від роботи.

У цілому вітаємо М.Є. Шумилу та Д.О. Бабічева з виходом першої в Україні монографії, присвяченій проблемі прийняття рішень у стані ризику про проведення оперативно-розшукових заходів підрозділами органів внутрішніх справ. Безсумнівно, дана наукова робота має важливе наукове та практичне значення. Бажаємо авторам творчого натхнення і нових наукових звершень.